

КРИВЕНКО Сергій

МИХАЙЛО МОГИЛЯНСЬКИЙ У КОЛІ НЕОКЛАСИКІВ

У статті висвітлено стосунки літературознавця, критика і письменника Михайла Могилянського з літературною групою неокласиків, встановлено чинники і обставини, що вплинули на їх зближення та літературні взаємини. М. Могилянський був сучасником і старшим товаришем членів цієї літературної групи, одним із перших поціновувачів і критиків їхньої творчості. Спільна участь Могилянського та неокласиків у літературній дискусії 1925–1928 рр., його особисті взаємини з кожним представником групи та їхнім оточенням, епістолярна спадщина митців має важливе історико-літературне значення і потребує ретельного вивчення.

Ключові слова: Михайло Могилянський, неокласики, літературний процес, літературні взаємини, літературна дискусія.

Вступ. Українська література перших десятиліть ХХ століття позначена складністю і суперечливістю художніх процесів. Це ті прояви літературного розвитку, на які насамперед звертає увагу кожен дослідник. Стрімкі суспільно-політичні зміни в Україні зумовили виникнення особливої якості літературного руху цього часу — рухливості, плинності, неоднорідності. Наявність різноспрямованих, а часом і протилежних тенденцій в літературно-суспільному житті епохи засвідчує співіснування у 20–30-х роках різних літературних напрямів, угруповань, об'єднань — явище, яке не має аналогів в історії української літератури.

Багатство і розмаїття української літератури перших десятиліть ХХ століття демонструє нові, характерні саме для цього періоду зв'язки і закономірності. Головним аспектом у розгляді різних літературних явищ цього періоду є літературно-естетична боротьба. Протистояння літературних напрямів, диференціація всередині зовні однорідних течій і угруповань, протистояння різних естетичних тенденцій в творчості одного автора або навіть у межах одного твору — такі різні прояви цієї особливості.

Під час загальної оцінки літературного напрямку або течії дослідник часом відходить від історико-літературної конкретики, враховує переважно провідні тенденції літературного розвитку. В осмисленні літературного об'єднання чи угруповання відкривається інший підхід — акцент ставиться на своєрідності творчого шляху, художницькій індивідуальності ключових постатей. Для неокласиків — це М. Зеров, М. Драй-Хмара, М. Рильський, П. Филипович, Юрій Клен (О. Бургардт). Однак до цієї літературної групи належали не лише вони. До класичного «п'ятірного грона» були близькими й

інші письменники та літературознавці. Часом для «парнасівців» присутність цих постатей мала вирішальне значення. З-поміж них особливе місце посідає Михайло Могилянський — відомий протягом перших десятиліть ХХ століття літературознавець, критик, публіцист і письменник.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання присутності Могилянського у колі неокласиків у науковій літературі не нове. Про це йдеться у спогадах і працях таких авторитетних науковців, як Н. Полонська-Василенко [26], Юрій Клен [11; 12; 13], В. Державин [4], Г. Кочур [15] та ін. Означена проблема порушена в працях сучасних літературознавців — М. Неврлого [22], В. Брюховецького [1], Н. Шумило [32], Г. Райбедюк і О. Томчука [27], Н. Котенко [14]. З-поміж останніх — публікація О. Зелік [6]. У названих працях лише частково окреслено співпрацю Могилянського з неокласиками, побіжно згадано про його участь у літературній дискусії.

Постановка проблеми. Висвітлення взаємин Могилянського з неокласиками є частковим, не охоплює різноманітних аспектів їхньої наукової співпраці й особистих стосунків. Нагальною залишається потреба встановлення всіх обставин, чинників, що вплинули на становлення творчого феномену неокласиків.

Мета цієї розвідки — висвітлити взаємини Могилянського з неокласиками, враховуючи різноаспектний характер їхньої наукової співпраці й особистих стосунків, встановити обставини та чинники, що вплинули на становлення літературної групи неокласиків.

Літературно-естетичні позиції Могилянського і неокласиків. У зближенні Могилянського з неокласиками важливе значення мають ціннісні орієнтації. Він мав юридичну

освіту, значний політичний досвід, здобутий у петербурзькому «Союзі боротьби за визволення робітничого класу» та партії кадетів, досконало знав праці класиків соціалізму, мав вагомий творчий доробок, широке коло знайомств, що слугували основою соціальної спільності. Могілянський був сформованою особистістю, зрештою, як і всі неокласики, на момент їхньої зустрічі в Києві. Їхні тісні взаємини — крок для митця усвідомлений. Свідченням цього є слова з солю Могілянського в автопародійному «Неокласичному марші» (*І я, боєць за вищий рівень, Неокласичний славлю хист*) та дружні фото. Те, що вони «знайшли» один одного — не випадково. У літературну групу їх поєднав не тільки заклик «Adfontes» Зерова, «спільні зацікавлення, зумовлені глибокою ерудицією, розвиненим естетичним смаком, розумінням еволюційності літературного процесу, необхідністю плекати вікові традиції» [1, с. 7] та активна праця на терені перекладацької роботи. Версія В. Петрова засновувалася на приятельському спілкуванні: «Була дружба, і поза цим не було нічого іншого» [14, с. 7]. Могілянського з неокласиками єднала не тільки спільність світоглядних позицій, а й глибоке почуття власної гідності (*Масонський вигляд, жест лицарський* — читаємо у «Неокласичному марші»), прагнення до внутрішньої свободи, самостійності, індивідуальної неповторності.

Можемо припустити, що для всього літературного олімпу, зокрема і неокласичного кола, Могілянський — представник старшого покоління — був цікавий і як активний учасник попереднього літературного періоду, і як носій спогадів про його яскравих представників. Його тяжіння до духовно-інтелектуальних еліт, перебування в центрі літературно-мистецьких та громадсько-політичних подій не було новим. У різні часи митець посідав досить вагоме місце в колах, що мали значний вплив на перебіг культурних подій. Зокрема, значний інтерес викликає мало відомий нині факт, що Могілянський був завсідником знаменитого петербурзького літературно-мистецького кабаре «Бродячая собака», — значної віхи в історії російської культури. Його відвідував та брав активну участь у перформенсах майже увесь мистецький авангард: А. Ахматова, О. Мандельштам, М. Гумільов, І. Северянин, В. Маяковський, В. Хлебніков, В. Мейерхольд, А. Лур'є (один з визначних діячів музичного авангардизму, зокрема футуризму), К. Бальмонт, Т. Карсавіна (знаменита балерина), О. Толстой та багато інших іменитих митців.

«До «Бродячої собаки» в 1912 р. Могілянський потрапив цілком сформованим літератором, відомим політичним діячем», — зазначає А. Сергеев, що опублікував спогади Могілянського про «Бродячу собаку» [28]. Звідси, на думку дослідника, виваженість оцінок, відсутність захоплення і негативу. Описувані події Могілянський бачить ізсередини: у очах завсідників «Собаки» він не був чужим — за плечима було майже двадцять років літературної праці. В багатоголосі мемуарів про «Собаку» спогади Могілянського вирізняються виваженістю. Зокрема, його оцінка Маяковського не збігалася із загальноприйнятою — поета тоді вже одностайно визнавали «найкращим і найталановитішим поетом нашої радянської епохи» [28, с. 170].

З уст Могілянського неокласики могли почути такі цінні свідчення про найвідоміших тогочасних митців Росії та Європи, яких немає в жодних писемних свідоцтвах тієї доби. Зокрема, найгучнішими на той час у «Собаці» були виступи Філіппо Марінетті, основоположника футуризму, Еміля Верхарна, основоположника символізму, Поля Фора, одного з найвизначніших поетів французького символізму.

Крім того, протягом перших двох десятиліть ХХ століття Могілянський — активний громадський діяч рідного Чернігова, а згодом помітна постать місцевого Товариства «Просвіта». Тут він за порадою свого знайомого Б. Грінченка (через Віру Устимівну Дейшу — добру знайому ще з гімназійних часів) знайомиться і зав'язує міцні дружні й творчі взаємини з М. Коцюбинським, який справив на нього величезний вплив, остаточно схилив на шлях українського письменства. На організованих М. Коцюбинським літературних вечорах збиралися знані в різних мистецьких колах особистості: В. Самійленко, М. Вороний, М. Вербицький, М. Жук, М. Могілянський, неодноразово приїздив М. Лисенко. З молодшого покоління постійними відвідувачами вечорів були П. Тичина, А. Казка, В. Еллан-Блакитний та інші художники слова, які незабаром стануть до лав письменницької еліти.

У колі неокласиків Могілянський був ніби сполучною ланкою, містком, що єднав попереднє літературне покоління з сучасним. Особисте знайомство і плідна співпраця з такими майстрами художнього слова, як І. Франко, М. Коцюбинський, В. Гнатюк, В. Самійленко, М. Грушевський, В. Винниченко, про яких він залишив

спогади, літературні розвідки та переклади, є важливим джерелом відомостей про них.

Еволюція літературних взаємин. Стосунки Могілянського з неокласиками склалися не відразу і мали різний характер. Він публікує свої розвідки та рецензії на найновіші книжкові видання в журналі «Книгарь», де активно друкується й Зеров та інші учасники групи. Згодом Зеров став головним редактором часопису. У 28 числі за 1919 р. Зеров уміщує рецензію на видані Могілянським у чернігівських видавництвах біографічно-критичні нариси «М. М. Коцюбинський: До біографії письменника» (1919) та «Іван Франко (1919), в якій літературознавець високо оцінив згадані праці. «Видані на провінції, де так важко добути українську книжку, — наголошував він, — вони мають своє значення, подаючи коротенькі відомості про двох чільних представників українського натуралізму й модернізму...» [9, с. 304]. Зеров висловлював побажання, щоб Могілянський не тільки випускав окремими відбитками свої журнальні статті, — але знайшов час і можливість зібрати їх докупи та переробити в більшу й ширшу критичну студію [9]. Могілянський і Зеров у той час не тільки зав'язують жваве співробітництво з журналом «Літературно-науковий вісник», де публікують свої твори та рецензії. Прикметним є й інше: поява публікацій в одному й тому ж числі — том 69 за 1918 та 75 за 1919 рр., а також і те, що вони мешкали в одному й тому ж будинку № 36 на Великій Підвальній, де містилася й редакція часопису.

У 20-х роках Могілянський і Зеров співпрацюють із журналом «Нова громада», де виступають із літературно-критичними статтями та рецензіями. З-поміж них найпомітнішою є рецензія Могілянського на видання Зерова «Нове українське письменство. Історичний нарис. Випуск перший» (Видавництво «Слово», Київ, 1924»), надрукована в 19 книжці журналу за 1924 р. [21]. Попри дружні стосунки із Зеровим, його авторитет науковця й педагога, Могілянський доволі критично поставився до рецензованої праці, висловив низку конкретних зауважень щодо змісту роботи, трактування впливу Г. Сковороди на розвиток історії української літератури, зокрема його ролі в становленні Г. Квітки-Основ'яненка, тлумачення квітчиного сентименталізму, окремих деталей викладу матеріалу. Загалом він дає високу оцінку праці Зерова, що «захоплює читача в такій мірі, що він навряд чи одірветься від книжки, доки не дочитає її останньої сторінки,

а змістовність літературного дослідження примушить не один раз повертатися до вже прочитаного» [21, с. 32]. Рецензент підкреслює її значення та сучасність методів літературного аналізу, вбачає в ній книгу, яку давно вимагає сучасний стан досягнень літератури з огляду на її обсяг [21, с. 32].

Участь Могілянського і неокласиків у літературній дискусії. Духовно-інтелектуальна активність групи неокласиків виступала своєрідною платформою, що мала забезпечити баланс культурних традицій і новацій, процесів збереження й розвитку національного мистецтва. Відсутність запитів на літературу найвищого ґатунку та духовних альтернатив призвело до однополюсного, одновимірного розвитку, усередненого, а то й спрощеного розуміння сенсу життя, до втрати традицій, а згодом і вульгарно-соціологічного потрактування надбань науки та мистецтва. У соціокультурному житті поступово стали наростати негативні тенденції, що свідчили про руйнацію моральних орієнтирів і духовного опертя. Як наслідок значна частина інтелектуальної еліти опинилася в групі переслідуваних радянським режимом, зокрема нищівної критики, а згодом і репресій зазнали і неокласики. Вони були здебільшого аполітичними і нейтральними у ставленні до влади. Зосередження на високому мистецтві, ігнорування політичних процесів було принциповою позицією неокласиків, яку вони виробляли і відстоювали, часом в умовах жорсткої дискусії.

У словесних баталіях з ортодоксальними критиками Могілянський пліч-о-пліч із Зеровим, Филиповичем та іншими розкрив свій полемічний хист, активно долучившись до літературної дискусії. Статус «бійця за вищий рівень» він виявляв на літературних вечірках неокласиків, що відбувалися в залі ВУАН та приміщенні Української всенародної бібліотеки. Вони завжди збирали велику аудиторію і проходили з великим успіхом. Декламування віршів та перекладів Зерова, Юрія Клена, Филиповича, Драй-Хмари завершувалось обговоренням, переростало у запеклі суперечки, що переходили в політичну площину. Як завжди, масла у вогонь підливали представники пролетарської критики — О. Десняк, А. Лісовий, Б. Коваленко. Зачитані твори та їхні автори оголошувалися наскрізь несучасними, відірваними від життя, буржуазними. У дискусії критикам протистояли Зеров, Филипович та Могілянський, який, за визначенням О. Филиповича, мав тонкий естетичний смак, був прекрасним знавцем

літератури, творів класиків марксизму, Дарвіна. Він уміло використовував ці знання, у жартовливій манері спростовуючи закиди пролетарських критиків цитатами з К. Маркса, Ф. Енгельса, А. Луначарського (Очевидно, звідси й слова з «Неокласичного маршу» *Мій СанчоПанса–Луначарський, А Маркс мій приятель і брат*). На відомій літературній вечірці у ВУАН 15 березня 1925 р. знову обговорення прочитаних неокласиками оригінальних поезій та перекладів переросло в гостру дискусію. Заклики до вільного творчого змагання, високого естетичного рівня, поетичного академізму творів, висловлені Могілянським, Зеровим і Филиповичем, а також критика ними масовізму, епігонства, провінційної обмеженості викликали хвилю вульгарної критики. У газеті «Більшовик» від 17 березня 1925 р. з'являється розгромна стаття «П'ятеро з Парнасу» А. Лісового, де неокласиків звинувачено у відриві від сучасної дійсності, заглибленні в античну поезію, «нападках» на молодих поетів, прихильності до буржуазної ідеології [17]. Зважаючи на такий розголос, «парнасівці» змушені були публічно спростовувати вказані закиди. У «Листі до редакції» газети «Більшовик» від 20 березня 1925 р. Филипович аргументовано доводить абсурдність висунутих звинувачень, наголосивши, що об'єднала поетів на літвечірці лише одна вимога: бажання вчитись і працювати [30]. Проте войовничий тон наступної статті А. Лісового «Про «сошествіє» в зал ВУАН, листи неокласиків, білі рукавички і спробу наступити на літфронт» («Більшовик», 1925 р., 24 берез.) засвідчує розширення ідеологічного наступу на елітарне мистецтво [18]. Ці події слугували своєрідним прологом до майбутніх публічних обговорень шляхів розвитку української літератури.

Могілянський разом із неокласиками у літературній дискусії 1925–1928 рр. підтримали позицію М. Хвильового, що закликав орієнтуватися на кращі зразки європейського мистецтва, науки, філософської думки і застерігав від російського культурного впливу, щоспонукає українських письменників до копіювання. На літературному диспуті «Шляхи розвитку сучасної літератури», що відбувся 24 травня 1925 року, Могілянський наголошував: «На мій погляд, питання: «Просвіта» чи «Європа»? поставлено правильно і влучно. Звичайно, Хвильовий не гірш деяких своїх критиків розуміє хиби конкретної історичної Європи і зовсім не радить позичати, засвоювати жужмом все

«європейське». Змисел питання Хвильового не в протиставленні конкретної «Просвіти» конкретній «Європі», лише в методологічній тенденції...» [31, с. 43]. Літературознавець доводив нагальну потребу європеїзації української літератури, добираючи для переконливості своїх слів цитати з Маркса, Енгельса, Луначарського, наголошував на потребі діалектичного розуміння природи соціалізму [31]. Зеров у своєму виступі дилему «Європа» чи «Просвіта» розглядав так: Проти чого-ж ми повинні боротися во ім'я цього гасла підвищення нашої культурної кваліфікації, стоячи на ґрунті розуміння Європи, як учебногоспектріалу, як технічного вправлення? Перш за все, проти того вопіюючого неучтва, яке в нашій літературі почало розгашуватись [31, с. 24]. Для Филиповича – це не так проблема «Просвіти», як освіти в широкому розумінні цього слова, оскільки «проблема сучасного письменника, проблема «просвітянської» літератури – перш за все проблема освіти». Саме освіта, на думку Филиповича, має унеможливити халтуру [31, с. 51–52].

Виступ Могілянського на диспуті Н. Шумило справедливо вважала «одним з найсерйозніших і найаргументованіших» [32]. І справді, його влучна й образна оцінка події стала загально визнаною: «Враження від статті Хвильового подібне до того, ніби в кімнаті, де було так душно, що дихати було важко, відчинили вікна, і легені раптом відчували свіже повітря...» [31, с. 43]. Слова Могілянського поширювали в пресі як прихильники європеїзації, так і ідейні опоненти, перефразовуючи у різний спосіб. Зокрема, М. Доленго в рецензії на «Камо грядеши» М. Хвильового зауважував, що від памфлету Хвильового «віє свіжим молодим вітром, вітром дискусії» [5, с. 19]. Продовжуючи полеміку в статті «Євразійський ренесанс і пошехонські сосни» Зеров розпачливо зазначає: «Крик серед півночі в якимсь глухим околі», — я не знаю слів, які б краще характеризували нашу літературну суперечку цього року, а власне — листи Хвильового, що дали їй привід» [7, с. 67]. Щоб пояснити свою думку він використовує вже згаданий вислів Могілянського.

За участь у диспуті Могілянський і неокласики зазнали цькування вульгарно-соціологічної критики. Журнал «Життя і революція» за 1925 р. № 9 вміщує одразу дві статті, що коментують опубліковану стенограму диспуту: «Замість рецензії (з приводу опублікованої

стенограми диспуту...)» П. Кияниці [10] та «Шляхи розвитку сучасної літератури (Замість рецензії)» В. Гадзинського [2]. Рецензенти висловили майже суголосну з попередніми критиками оцінку: неокласиків звинувачено у нехтуванні сучасної дійсності, тискові на молодих поетів, перекрученні ідей марксизму тощо. Могілянського глибоко обурили звинувачення П. Кияниці. Він звертається з відкритим листом до редакції журналу «Життя і революція» (1925 р., № 10), у якому спростовує тенденційний виклад свого виступу на диспуті в ВУАН [19, с. 104]. Не менш дошкульними були й передовиці С. Пилипенка в журналі «Плужанин» — «Про неuczтво й неуків» (1925, № 3, с. 1) [24], «Від агітації до пропаганди» (1925, № 4, с. 1) [23], «Голова без хвоста» (1925, № 5, с. 1) [25], публікації «Невдале метафізичне пачкарство під марксівськими гаслами» І. Лакизи («Життя і революція», 1925 рік, № 11) [16], «На літературно-методологічні теми» С. Гавського («Життя й революція», 1926, № 4) [3]. Ще більше загострювали дискусію виступи С. Щупака, Я. Савченка, Д. Загула, інших критиків.

Намагаючись вийти з-під ударів нищівної критики Могілянський йде на вимушений крок: він знову звертається з відкритим листом, тепер уже до редакції газети «Пролетарська правда» (1926, 11 лют.), в якому заперечує свою причетність до групи неокласиків: «Ні формально, ні по суті ніколи я не був неокласиком, що кілька разів зазначав у своїх публічних виступах, а тому зрозуміло, що й не міг нічого використати «для пропаганди неокласичних поглядів» [Цит.: за 1, с. 68–69]. Те, що саме Могілянський, як і Зеров, найбільше потерпав від критики апологетів пролетарської ідеології засвідчує сам Зеров. У його полемічній статті «Перед судом методолога» («Життя і революція», 1926, № 7) читаємо: «Зерову дістається за все [...]. Тільки одному Могілянському за його вульгарності (цитата з Щедрина) попадає не менш, як Зерову» [8, с. 84]. Обоє письменників критики від влади завжди ставили в один ряд, сприймали як одне ціле, тому й перепало їм однаково. Таке ставлення опонентів зумовлено, на наш погляд, близькістю поглядів Могілянського і Зерова на проблему шляхів розвитку української літератури, яку незабаром виніс на публіку М. Хвильовий.

Зустрічі у Постійній комісії для складання «Біографічного словника українських діячів». Зближенню Могілянського з неокла-

сиками, окрім спільної участі у літературній дискусії, сприяла і його діяльність на посаді керівника Постійної комісії для складання «Біографічного словника українських діячів». За оцінкою Н. Полонської-Василенко, він був однією з «видатних осіб академії наук» [26, с. 240]. І саме з його затишним кабінетом асоціювалися в неї зустрічі з М. Зеровим, П. Филиповичем, М. Драй-Хмарою. Кабінет керівника Комісії розташовувався надзвичайно вдало: на першому поверсі, зв'язаний дверима з великою залою бібліотеки імені Антоновича, де завжди було багато людей. Як зазначає Н. Полонська-Василенко, у відділі Могілянського «завжди бився живчик життя ВУАН» [26, с. 241]. Серед відвідувачів комісії біографічного словника видатне місце належало М. Зерову. За її словами, «Могілянський, який не лише любив, а адорував Миколу Костьовича ніколи не переходив певної межі в ставленні до нього, ніколи не дозволяв собі інтимності, «панібратства» супроти Зерова. Микола Костьович завжди залишався для Могілянського «метром літератури», хоч Михайло Михайлович був років на 15 старший за нього. Інші взаємини були у Могілянського з Филиповичем: останній був ближчим до Могілянського, не тільки рівним, а навіть таким, до якого Могілянський ставився трохи «згори», хоч дуже високо цінував його літературний талант. Існували й інші фактори зближення Могілянського з Филиповичем [26, с. 245–246].

Висновки. Осягнути феномен неокласиків уповні можна лише за умови ретельного вивчення всіх обставин їхнього життя і творчості, різноманітності і багатовимірності творчих взаємин представників цієї літератури з іншими митцями доби. Насамперед актуальним є вивчення стосунків з найближчим оточенням, однодумцями, що сприяли творчому зростанню неокласиків, були безпосередніми свідками їхньої діяльності й першими поціновувачами творів. Саме таким для них був Могілянський — блискучий оратор, літературознавець, критик, публіцист, талановитий письменник, людина, позначена рисами індивідуальної неповторності та моральної відповідальності. Потребують дослідження питання літературної рецепції та особистих взаємин Могілянського й кожного представника групи неокласиків, епістолярна спадщина митців. Творча співпраця Могілянського з неокласиками має важливе історико-літературне значення і має отримати належну оцінку.

Список використаної літератури

1. Брюховецький В. Микола Зеров: літературно-критичний нарис / В. Брюховецький. — К.: Рад. письменник, 1990. — 307 с.
2. Гадзинський В. Шляхи розвитку сучасної літератури (Замість рецензії) / В. Гадзинський // Життя і революція. — 1925. — № 9. — С. 63–64.
3. Гаєвський С. На літературно-методологічні теми / С. Гаєвський // Життя й революція. — 1926. — № 4. — С. 81–88.
4. Державин В. Дух і джерело київського класицизму (До 60-их роковин з дня народження Миколи Зерова / 26.4.1890 /) / В. Державин // Україна і світ. — 1951. — Зошит 4. — С. 12–18.
5. Доленго М. Рецензія на «Камо грядеши» М. Хвильового / М. Доленго // Червоний шлях. — 1925. — № 9. — С. 18–21.
6. Зелік О. Літературознавчі погляди Михайла Могилянського і неокласиків: зіставний аспект / О. Зелік // Філологічні трактати. — 2017. — Т. 9, №2. — С. 142–150.
7. Зеров М. Євразійський ренесанс і пошехонські сосни / М. Зеров // Життя і революція. — 1925. — № 11. — С. 67–75.
8. Зеров М. Перед судом методолога / М. Зеров // Життя і революція. — 1926. — № 7. — С. 84–91.
9. Зеров М. Українське письменство / М. Зеров; упоряд. М. Сулима; післям. М. Москаленка. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. — С. 304.
10. Кияниця П. Замість рецензії (З приводу опублікованої стенограми диспуту...) / П. Кияниця // Життя і революція. — 1925. — № 9. — С. 59–62.
11. Клен Юрій. Спогади про неокласиків / Юрій Клен // Україна. — 1990. — № 20. — С. 15–17.
12. Клен Юрій. Спогади про неокласиків / Юрій Клен // Україна. — 1990. — № 21. — С. 13–14.
13. Клен Юрій. Спогади про неокласиків / Юрій Клен // Україна. — 1990. — № 22. — С. 13–15.
14. Котенко Н. Неп'ятірне гроно київських неокласиків / Н. Котенко // Київські неокласики. Антологія. — К.: Смолоскип, 2015. — С. 5–46.
15. Кочур Г. Про однелітературне відкриття / Г. Кочур // Літературна Україна. — 1988. — 29 верес.
16. Лакиза І. Невдале метафізичне пачкарство під марксівськими гаслами / І. Лакиза // Життя і революція. — 1925. — № 11. — С. 45–50.
17. Лісовий А. П'ятеро з Парнасу / А. Лісовий // Більшовик. — 1925. — 17 берез.
18. Лісовий А. Про «сошествіє» в залю ВУАН, листи неокласиків, білі рукавички і спробу наступити на літфронт / А. Лісовий // Більшовик. — 1925. — 24 берез.
19. Могилянський М. Лист до редакції / М. Могилянський // Життя і революція. — 1925. — № 10. — С. 104.
20. Могилянський М. Лист до редакції / М. Могилянський // Пролетарська правда. — 1926. — 11 лют.
21. Могилянський М. М. Зеров. Нове українське письменство. Історичний нарис. Випуск перший. Видавництво «Слово», Київ, 1924 / М. Могилянський // Нова громада. — 1924. — Кн. 19. — С. 32.
22. Неврлий М. Українська радянська поезія 20-х років: Мікропортрети в художніх стилях і напрямках / М. Неврлий. — К.: Вища школа, 1991. — 271 с.
23. Пилипенко С. Від агітації до пропаганди / С. Пилипенко // Плужанин. — 1925. — № 4. — С. 1.
24. Пилипенко С. Про нецтво й неуків / С. Пилипенко // Плужанин. — 1925. — № 3. — С. 1.
25. Пилипенко С. Голова без хвоста / С. Пилипенко // Плужанин. — 1925. — № 5. — С. 1.
26. Полонська-Василенко Н. Київ часів М. Зерова та П. Филиповича / Н. Полонська-Василенко // Безсмертні: Збірник спогадів про М. Зерова, П. Филиповича і М. Драй-Хмару / [Ін-т літератури ім. Михайла Ореста; ред. текстів та прим. М. Ореста]. — Мюнхен, 1963. — С. 231–252.
27. Райбедюк Г., Томчук О. Неокласики: естетична система та персоналій: навч. посібник / Г. Райбедюк, О. Томчук. — Ізмаїл: СМІЛ, 2005. — 352 с.
28. Сергєєв А. М. М. Могилянський. Кабаре «Бродячая собака»: отрывки из повести о днях моей жизни / А. Сергєєв // Минувшее: исторический альманах. Вып. 12. — М.; СПб.: Atheneum: Феникс, 1993. — С. 168–188.
29. Филипович О. Спомин про брата / О. Филипович // Безсмертні: Збірник спогадів про М. Зерова, П. Филиповича і М. Драй-Хмару / [Ін-т літератури ім. Михайла Ореста; ред. текстів та прим. М. Ореста]. — Мюнхен, 1963. — С. 103–129.
30. Филипович П. Листі до редакції / П. Филипович // Більшовик. — 1925. — 20 берез.
31. Шляхи розвитку сучасної літератури: Диспут 24 травня 1925. — К.: Культкомісія місцкому УАН, 1925. — 82 с.
32. Шумило Н. Талант глибокий, багатогранний / Н. Шумило // Літературна Україна. — 1989. — 6 лип.

С. КРИВЕНКО

МИХАИЛ МОГИЛЯНСКИЙ В КРУГУ НЕОКЛАССИКОВ

В статье рассмотрены отношения литературоведа, критика и писателя Михаила Могилянського с литературной группой неоклассиков, установлены факторы и обстоятельства, повлиявшие на их сближение и литературные отношения. Могилянский был современником и старшим товарищем членов этой литературной группы, одним из первых ценителей и критиков их творчества. Совместное участие Могилянського и неоклассиков в литературной дискуссии 1925–1928 гг., его личные отношения с каждым представителем группы и их окружением, эпистолярное наследие писателей имеет важное историко-литературное значение и требует тщательного изучения.

Ключевые слова: Михаил Могилянский, неоклассики, литературный процесс, литературные отношения, литературная дискуссия.

S. KRYVENKO

MYKHAILO MOHYLIANSKYI AMONG THE NEOCLASSICISTS

The article presents the relationship between Mykhailo Mohylianskyi (the theorist of literature, literary critic and writer) and the writing circle of the Neoclassicists; develops the factors and circumstances that affected their rapprochement and literary relations. Mohylianskyi was a contemporary and an older friend of the members of this writing circle, and one of the first devotees and critics of their works. Common Mohylianskyi's and the Neoclassicists' participation in the literary discussion of the 1925–1928, his own personal relationships with each representative of this circle and their environment, epistolary legacy of these artists has the significant historical and literary importance and requires detailed examination.

Key words: Mykhailo Mohylianskyi, Neoclassicists, literary process, literary relations, literary discussion.

S. KRYVENKO

MYKHAILO MOHYLIANSKYI AMONG NEOCLASSICISTS

The development of the Ukrainian literature of the first decades of XX century was marked by the difficult and controversial processes. The intensification of the literary and aesthetical controversy caused the conflict between different artistic organizations and circles, inner contradictions and jarring in their ranks. In the study of a writing circle the main points are the originality of the creative career and artistic individuality of its key personalities. Among the Neoclassicists they are

Mykola Zerov, Mykhailo Drai-Khmara, Maksym Rylskyi, Pavlo Fylypovych, Yurii Klen (Osvald Burhardt). Nevertheless, there were some other writers and theorists of literature that were close to this circle. One of them was Mykhailo Mohylianskyi — well-known theorist of literature, literary critic, publicist and writer of the first decades of XX century. The problem of Mohylianskyi's presence in the Neoclassicists' circle is not new for scientific literature; however representation of his relations with this writing circle doesn't comprehend different aspects of their scientific collaboration and personal relationship. The requirement of finding out all of the factors and circumstances that affected forming of the Neoclassicists' creative phenomena is still important.

Mohylianskyi's value orientations played an important role in his rapprochement with the Neoclassicists. Legal education, considerable political experience, remarkable amount of literary works and a wide network of acquaintance were the basics for the social alliance. Mohylianskyi, right as well as all the Neoclassicists, was a full person when they met. Their close relationship was a deliberate step for the artist. It were not only Zerov's appeal to study classic legacy, common interests, eruditeness, delicate aesthetic sense, understanding of the evolutionism of literary process, saving an age-old traditions and strenuous efforts in translations that united them into the writing circle. Deep self-esteem and aspiration for inner freedom, independence and individual uniqueness were also common for Mohylianskyi and the Neoclassicists.

Mohylianskyi, the representative of the older generation, was interesting for the young writers as both an activist of the previous literary period and a person who remembered its bright representatives. His inclination for a spiritual and intellectual overworlds and being at the centre of literary-artistic and social and political events weren't something new. For example, Mohylianskyi was a frequenter at the «Stray Dog» (рус. «Бродячая собака») — famous literary-artistic St. Petersburg cabaret that played an important role in the history of Russian culture. Almost all the artistic avant-garde visited it those days. Besides, during the first two decades of XX century Mohylianskyi was a social activist in Chernihiv, his hometown, and later a prominent figure of the local «Prosvita» (укр. «Прочвіта») society. There he became acquainted and stroke up a friendship and collaboration with M. Kotsiubynskyi, V. Samiilenko, M. Voronyi, M. Verbytskyi, P. Tychyna and other gifted artists. In the Neoclassicists' circle Mohylianskyi played a role of an interlink that connected the previous literary generation with the modern one. His personal knowledge and effective collaboration with I. Franko, M. Kotsiubynskyi, V. Hnatiuk,

V. Samiilenko, M. Hrushevskiy, V. Vynnychenko of whom he left memoirs, literary researches and translations are important historical and literary sources now.

Mohylianskyi's relationship with the Neoclassicists developed gradually and had multifarious nature. He extensively published researches and reviews on the newest books in the magazine around which they united. Later the writer actively participated in the literary discussion of the 1925–1928 together with the Neoclassicists. His scientific work as a chief of the «Making biographical dictionary of the Ukrainian luminaries Committee» at the All-Ukrainian Academy

of Sciences had a significant impact on the Neoclassicists. His office was a place for meetings and effective collaboration with M. Zerov, P. Fylypovych, M. Draikhmara and others.

Problems of the literary reception, personal relations between Mohylianskyi and each representative of the Neoclassicists' circle and the epistolary legacy of the artists require examination. From the point of history of literature Mohylianskyi's creative collaboration with the Neoclassicists has a significant importance and has to be evaluated properly.

Стаття надійшла до редакції 1.12.2017

УДК 003.628[159.9.075+81'22]

СОЛЕЦЬКИЙ Олександр

«ЕМБЛЕМАТИЧНІ» КООРДИНАТИ СЛОВА: ІКОНІЧНО-КОНВЕНЦІЙНА КОРЕЛЯТИВНІСТЬ ТА СЕМІОЗИС

У статті розглянуто проблему іконічно-конвенційної кореляції у діахронному та семіотичному аспектах. Класифікації та структурування «слова» проєктуються на емблематичні «механізми», що мають давні традиції літературного та культурного смисловпорядкування. На основі структуральних, семіотичних, когнітивних, психолінгвістичних підходів до інтерпретації мовних явищ узагальнюється роль візуально-вербальної взаємодії для значеннєвої еквівалентності.

Ключові слова: емблема, кореляція, іконічне, конвенційне, структура, взаємодія.

Вступ. Оглядаючи історію трактувань слова у різних часових культурно-історичних формаціях, помічаємо певну тяглість та інтерпретаційну спорідненість у визначенні його функціональної природи. Цілком логічно, що християнське розуміння слова опиралось на пізноантичну думку, а пізня схоластика наближалась у таких трактуваннях до грецької класичної філософії. Різні спроби класифікацій та структурувань слова повсякчас обертаються навколо виділення його зовнішньої та внутрішньої форм, знакової, семантичної, етимологічної консистенції, що, як правило, відображає визначення різних рівнів взаємовідповідності поміж візуально зримим і вербально означеним. Невипадково перша ідея словникового каталогу, на думку У. Еко, втілилась у формі древа Порфірія [28, с. 8–21], емблематична конфігурація якого начебто підкреслює потребу додаткового візуального констатування логіки та філософії «вербального».

Аналіз досліджень і публікацій. У працях В. Вундта, Г.-І. Гадамера, О. Потебні, Ф. Шлегеля, Х. Штайнталя [7; 10; 11; 19; 27] у різних формулюваннях повторюється теза про тісний зв'язок та глибоку аналогію процесів народжен-

ня мови та поетичної творчості, між візуальним та вербальним смислостановленням. Дослідники наголошують на обов'язковій прикметі образності, імпліцитній присутності візуалізованого уявлення. «Продуктивна властивість уявлення, — на думку Ф. Шлегеля, — і в мовних продуктах первісного словоутворення була більш геніально винахідливою і плідною, ніж пізніше, коли на наступних стадіях духовної культури отримувалась більшу перевагу аналітичний розум» [27, с. 363]. Відтак, первісні артикуляційно-графічні позначення «зміст свого внутрішнього буття» [27, с. 369] розкривають через «драматичне зображення». Проте це лише частина складного плоттогенезу, який опосередковано відображав специфіку первісної психології.

Вільгельм Вундт, інтерпретуючи психологічні мотиви виникнення та еволюції мовної системи, по-особливому акцентував на ролі «побаченого» і на його основі становлення «усвідомленого». На його думку, «історичне мовознавство все більше та більше відчуває потребу в психологічному поясненні» [7, с. 53], яке звертається до характеристики процесу та структури форматування значень. Первісні словесні утворення В. Вундт називає «природними